

Ett av bildene med flest elementer i bildeserie 2.

Hvilket jordbrukslandskap foretrekkes i kornområdene på Østlandet?

Vi har undersøkt allmenhetens preferanser for landskapselementer i det storskala jordbrukslandskapet på Østlandet. Preferanseverdiene var høyere der hvor landskapselementer visuelt deler opp ensartede jordstykker i mindre enheter. Færre landskapselementer og store, sammenhengende arealer oppleves som et mindre attraktivt jordbrukslandskap. Dette bør ha betydning for hvilke landskapsendringer som støttes eller begrenses i jordbrukslandskapet.

Jordbrukslandskapet endrer seg over tid, ulike produksjoner setter sitt preg på landskapet. Oppdelingen av jordbruksarealet er delvis et resultat av ulike vekster og eiendomsgrenser mellom jorder, men skyldes også naturlige hindringer som utmark, skog, beite, vei og fjell i dagen. Vegetasjonslinjer mellom jorder følger gjerne eiendomsgrenser, men skapes også av ulik arealbruk over tid.

I dag drives rundt halvparten av jordbruksarealet av en annen enn eieren. Det er ofte samme vekst på tilgrensende jordstykker. Da kan gamle vegetasjonslinjer oppleves som overflødige hindringer. Vi har da også registrert at i kornområdene på Østlandet øker jordstykketørrelsen over tid (Stokstad og Pedersen, 2017).

Hva jordeier eller gårdbruker velger å bruke arealet til og hvordan det forvaltes, er i stor grad påvirket av

jordbrukspolitikken. Dermed blir jordbrukspolitikken også landskapspolitikk.

Norge har signert den Europeiske landskapskonvensjonen (Council of Europe 2000). Denne slår fast at alle berørte parter skal høres når landskapspolitikken utformes. Siden landskapet også er et fellesgode innebærer dette at «allmenhetens» syn på landskapskvalitetene også skal telle med. Overvåking ved NIBIO viser at jordbrukslandskapet er i langsom endring. Det er derfor relevant å spørre om de endringene vi ser er i tråd med allmennhetens preferanser?

HVA VET VI OM PREFERANSER FOR LANDSKAP?

Det foreligger mange studier, også fra Norge, om preferanser for landskap generelt og jordbrukslandskapet spesielt. I studier som også omfatter mer naturlige arealer eller utmark er gjerne slike områder rangert høyere enn jordbruksområder. Områder med vann er gjerne rangert høyere enn områder uten vann (Dramstad mfl. 2006). Jordbruksområder med historiske bygninger, dyr på beite og med innslag av seminaturlige områder forventes rangert høyere enn områder uten disse elementene (se for eksempel van Zanten mfl. (2014)).

UNDERSØKELSEN

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse der tema var jordbrukslandskap med kornproduksjon og en høy andel fulldyrka jord. Dette er blant de mer storskala og ensartede jordbrukslandskap i Norge.

I tillegg til å be om generelle opplysninger som respondentens alder, utdanning m.m., besto spørreskjemaet av to deler:

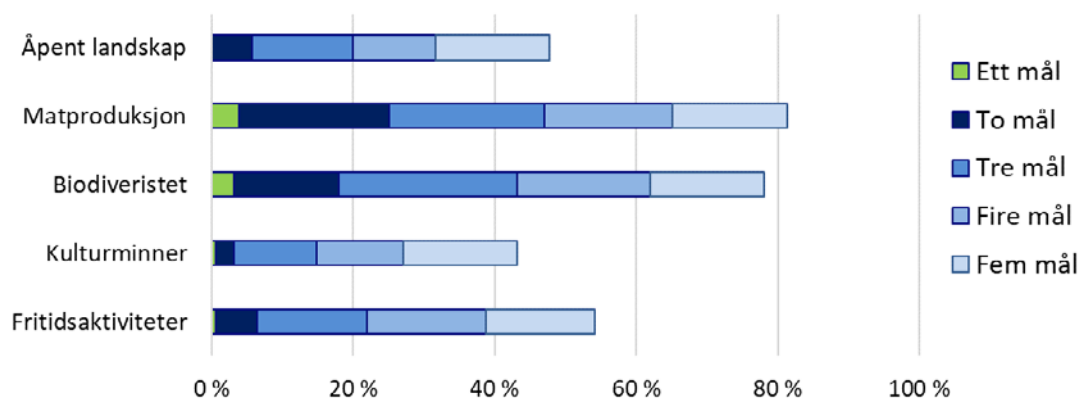
- i) Rangering av mål for jordbrukslandskapet.
- i) Rangering av landskap ved hjelp av seks bilder, hvorav fem var fotomanipulert for å representere et endret landskap. Tre ulike bildeserier ble benyttet.

Ved å bruke fotomanipulerte bilder unngikk vi at fargetoner og horisont påvirker rangeringen. Bildene som skulle rangeres ble presentert ved siden av hverandre i tilfeldig rekkefølge. Respondentene ble bedt om å flytte bildene, slik at rekkefølgen rangerte dem fra det man likte best (1) til det man likte minst (6). Endringene i bildene vi ba respondentene vurdere, var ikke større enn at de kunne ha skjedd i virkelige landskap uten at en måtte ha endret på hva som ble produsert av jordbruksprodukter.

Vi delte de som svarte på spørreundersøkelsen i tre grupper etter hvordan dataene ble samlet. Til tross for relativt stor variasjon mellom gruppene i alder, kjønn og utdanning ble gjennomsnittsverdien for rangering av bildene ganske lik mellom gruppene. Aldersgruppen 30-40 år var imidlertid sterkt underrepresentert.

MÅL FOR JORDBRUKSLANDSKAPET

Først stilte vi spørsmålet: Hva er det viktig å ta hensyn til i jordbrukslandskapet. Fem ulike målsettinger var angitt og man kunne også komme med egne forslag. Det var lov å velge mer enn en målsetting og dette gjorde de fleste. Vi tolker dette som at de fleste ser at det er flere sider ved jordbrukslandskapet som det må tas hensyn til. Det vil si at respondentene er enige i at jordbruket har en multifunksjonell rolle. Bare 7 % valgte kun én målsetting og da var det enten matproduksjon eller biodiversitet som var sett på som viktig.

Figur 1. Den totale lengden på søylen viser hvor stor andel av respondentene som valgte det aktuelle målet. Fargekoden viser hvor mange mål som ble valgt. Grønn farge viser at kun ett mål ble valgt.

Fotoet med flest elementer i bildeserie 1.

Matproduksjon ble angitt som en viktig målsetting av 82 % av respondenten, men figuren illustrerer at svært få valgte kun denne målsettingen. Biodiversitet ble valg av 77 %. De fleste markerte både matproduksjon og biodiversitet, eventuelt i kombinasjon med én eller flere andre målsettinger. Figuren illustrerer også at hensyn til fritidsaktiviteter, kulturminner og et åpent landskap ble rangert viktig av omtrent like mange.

RANGERING AV BILDER

Tre ulike bildeserier av tre landskap ble rangert. Bildeserie 1 var basert på et relativt komplekst bilde med mange landskapselementer. I bildeserien ble stadig flere elementer fjernet fra bildet, til det siste bildet i serien. I sum ble bildet med flest elementer ikke rangert høyere enn neste bilde med noe færre elementer. Resultatet kan indikere at det er en grense for hvilken økning i preferanse det gir å tilføre enda et element i et jordbrukslandskap som allerede har mange elementer. Ut fra den samme bildeserien kan vi også slutte at noe åpenhet rundt solitære trær trolig er nødvendig for at et slikt landskap skal rangeres høyt. Det betyr at et åpent jordbrukslandskap er en forutsetning for at elementer i landskapet skal bidra til en verdsatt landskapsopplevelse.

Det var relativt stor variasjon i hvordan det mest komplekse bildet ble rangert. De som rangerte bildet

lavt, hadde i større grad bakgrunn eller utdanning relatert til landbruksdrift. I tillegg var det en litt lavere andel av disse som valgte biodiversitet som et viktig mål for jordbrukslandskapet.

Bildeserie 2 hadde få elementer. For dette landskapet viste resultatene tydelig at flere elementer ble klart foretrukket framfor svært få eller ingen elementer. I denne serien ble også en allé i bakgrunnen rangert som mer interessant enn en naturlig forekommende vegetasjonslinje. Dette er i tråd med mange andre studier som har funnet at elementer som viser aktiv forvaltning/stell bidrar til høyere rangering. Noe av årsaken kan også være at alléen dominerte noe mer i bildet enn den naturlige kantsonen.

Resultater fra rangering av bildeserie 3 støtter opp om konklusjonen. Landskapselementer som bidrar til å dele opp store, ensartede jordstykker er verdsatte som bidrag til landskapsbildet. Studiet støtter tidligere studier i at tap av ønskede elementer i forgrunnen har større betydning enn tap av elementer i bakgrunnen. For eksempel er bildet med en allé i forgrunnen rangert som mer attraktivt enn et bilde hvor det er mer oppdeling av jordbruksarealet i bakgrunnen, men ingen allé i forgrunnen. Alle bildeseriene og resultat fra de statistiske analysene er presentert i Stokstad mfl. (2020).

Alle foto i bildeserie 3.

KONKLUSJON

I dag har vi en situasjon med mye leiejord. I områder der eiendommene ligger tett inntil hverandre og drives av samme bruker er det ofte ønskelig fra drivers side at vegetasjonslinjer og trekker fjernes. Dette er sannsynligvis enda mer aktuelt når det drives ensartede produksjoner, kanskje til og med samme vekst, over store arealer. Denne utviklingen er imidlertid i liten grad forenelig med å opprettholde eller forbedre det biologiske mangfoldet i jordbrukslandskapet. Den er heller ikke i tråd med allmenhetens generelle preferanser for jordbrukslandskap innen det storskala jordbrukslandskapet på Østlandet.

Stort sett ønsket respondentene i denne undersøkelsen at flere målsettinger skulle tas hensyn til i jordbrukslandskapet. Dette rimer også med at det generelt er slik at de fleste foretrakk flere elementer i jordbrukslandskapet over færre. Slike elementer er viktige for et biologisk mangfold i jordbrukslandskapet og de kan også ha betydning for bevaring av kulturhistorien innen jordbrukslandskapet.

Preferanser varierer noe avhengig av den enkeltes bakgrunn, og vi fant at personer med bakgrunn fra jordbruksdrift var noe mindre kritiske til det storskala jordbrukslandskapet enn andre. Hovedtendensen var imidlertid at landskap med større jordstykker og færre landskapselementer av ulike typer er et mindre verdsatt landskap enn et landskap med slike elementer. Selv om det også trolig er en grense for hvor mange elementer en kan tilføre og fortsatt forbedre hvordan jordbrukslandskapet fremstår.

Våre resultater viser tydelig at det minst attraktive jordbrukslandskapet var et landskap med svært få eller ingen landskapselementer. For å ta hensyn til allmenhetens preferanser for jordbrukslandskapet som et viktig felles gode, er det med andre ord generelt sett viktig å bevare landskapselementer, i hvert fall i det mer storskala jordbrukslandskapet i Norge.

REFERANSER

- Dramstad, W. E., Tveit, M. S., Fjellstad, W. J., & Fry, G. L. A. (2006). Relationships between visual landscape preferences and map-based indicators of landscape structure. *Landscape and Urban Planning*, 78(4), 465-474.
- Stokstad, G. & Pedersen, C. (2017). Status og endringer i jordbrukslandskapet. Østlandets lavlandsbygder og Østlandets skogstrakter. NIBIO rapport 3(146).
- Stokstad, G., Krøgli, S.O. & Dramstad, W.E. (2020). The looks of agricultural landscapes – how does non-crop landscape elements contribute to the visual preferences in a large scale agricultural landscape? *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 74(2):111-122.
- van Zanten, B.T., Verbruf, P.H., Koetse, M.J., & von Beukering, P.J.H. (2014). Preferences for European Agrarian landscapes: A meta-analysis of case studies. *Landscape and Urban Planning* 132: 89-101.

FORFATTERE:

Grete Stokstad, Wenche Dramstad og Svein Olav Krøgli

Alle foto: Oskar Puschmann